

GYŰLÖLET-BŰNCSELEKMÉNYEK ÉS „ÍTÉLKEZÉSI POPULIZMUS”

Ezzel az írással a saját kutatásaim (a bírói ítélkezést befolyásoló tényezők szociológiai vizsgálata) eredményeit kívánom összekapcsolni a gyűlölet-bűncselekmények hazai jogalkalmazói gyakorlatára irányuló szakmai-tudományos diskurzussal,¹ és azt egy új szempont felvetésével előrébb mozdítani. Igazolandó hipotézisem úgy hangzik, hogy az ellentmondásos és a sok esetben alapjogi szempontból aggályos bírói gyakorlat legfőbb oka az „ítélkezési populizmusban” rejlik.

A cikkben a vizsgálódási tárgy és a módszertan bemutatását követően azokat az igazoló elveket ismertetem, amelyek egy koherens bírói gyakorlat alapját adhatják, és ehhez képest vizsgálom a következő két részben a jogalkalmazás alakulását és problémáit. Végül amellettt érvelek, hogy miért a populizmus jelenti a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos bírói gyakorlat legjobb magyarázatát.

A VIZSGÁLÓDÁSI TERÜLET BEHATÁROLÁSA ÉS A VIZSGÁLAT MÓDSZERTANA

A problémákat bemutató részekben eseteket fogok felsorakoztatni a rendszerváltás utáni ítélkezési gyakorlatból, majd indoklásukat, illetve az alkalmazott szankciókat fogom összevetni. Az írás terjedelmi kereteire és az összehasonlíthatóság követelményére tekintettel csak a személy elleni erőszakos gyűlöletcselekményekre koncentrálok (aljas indokból elkövetett testi sértés és emberölés, faji csoport elleni bűntett, közösség tagja elleni erőszak).² Más eseteket csak az összehasonlítás és a kontrasztok bemutatása miatt használok fel. A gyűlölet-bűncselekmények körének ilyen módon történő redukálása azért nem probléma, mert a bíróság elé került gyűlöletmotivált cselekmények tekintélyes részét ezek az ügyek teszik ki, tehát alkalmasak a gyakorlat jellemzőinek általánosítható leírására.³ Ezen a körön belül további szűkítésként azokat az eseteket vizsgálom, amelyekben – akár áldozatként, akár tettesként – nem magyar nemzetiségű személyek szerepelnek. A gyakorlatban zömében az ilyen háttérű cselekmények vonatkozásában kerül sor a fenti tényállások alkal-

mazására, így a legnagyobb horderejű problémák is itt merülnek fel.

Szintén felvethető, hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos igazságszolgáltatási tevékenység nem ítéhető meg korrekten, ha csak a bíróságra került ügyeket vizsgáljuk. Legalább ilyen fontos lenne a rendőrség és az ügyészség gyakorlatának vizsgálata (milyen módon azonosítja a rendőrség a gyűlölet-bűncselekményeket, hogyan fogadja az ilyen bejelentéseket, milyen szempontok alapján nyomoz, milyen ügyekben emel vádat az ügyészség, milyen bizonyítékokkal támasztja alá a vádat stb.). Egy ilyen széles körű vizsgálat egyrészt azért volna indokolt, mert a magyar bíróságok döntéseit rendkívül jelentős mértékben befolyásolja a nyomozó hatóság és az ügyészség vádelőkészítő tevékenysége,⁴ másrészt pedig azért, mert a statisztikák alapján megdöbbentően alacsony a bíróságra került gyűlölet-bűncselekmények száma Magyarországon, ami nagyon komoly működési zavarra utal.⁵ A nyomozási és a vádemelési szakból azonban nem állnak rendelkezésünkre olyan nyilvánosan vizsgálható dokumentumok, amelyekből kirajzolódna a nyomozó hatóság és a rendőrség döntéseinek koncepcionális háttere. Rendkívül idő- és energiaigényes lenne egyéb módszerekkel hozzáférni az alapvetően zárt eljárások meghatározó szereplőinek attitűdjéhez. A bírói ítéletek indokolásának elemzésén keresztül sokkal nagyobb az esélyünk arra, hogy megtudjunk valamit arról, milyen tényezők alakítják a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos ítélkezést.

A bíróságra kerülő esetek közül azokat elemeztem részletesebben, amelyek megjelentek a Bírósági Határozatok (BH) című kiadványban, illetve amelyek közfigyelmet kaptak. A választásomat az indokolja, hogy az ilyen ügyek azok, amelyek a legpontosabb képet adják a joggyakorlatról. A BH-ba kerülés eleve azt jelenti, hogy a döntés elvi tartalmát a gyakorlat orientálására szánják, a közfigyelmet kapott ügyek esetében pedig a bírácoknak tudniuk kell: a közvélemény ezeken keresztül ítéli meg munkájukat, tehát kitűnik az, hogy miként tudják kezelni a bírác a társadalmi elvárásokat, esetleg a nyomást, ezekben az igen érzékeny ügyekben.

A bírói gyakorlat szociológiai elemzésének egyik közismert buktatója, hogy az azonos tárgyban ho-

zott ítéletek alapjául szolgáló tényállások számtalan tekintetben eltérhetnek egymástól. Nagyon nehéz tehát – akár a minősítések, akár az alkalmazott szankciók vonatkozásában – eldönteni azt, hogy a lényeg tekintve azonos ügyekről beszélhetünk vagy vannak olyan releváns különbségek az egyes tényállások között, amelyek miatt a vizsgálati célok szempontjából nem tekinthető homogénnek a minta. Ez a helyzet mindenképpen óvatosságra inti az elemzőt, azonban segítségünkre lehet, hogy az ítéletek indokolásában a bírónak egyaránt számot kell adnia releváns történeti tényállásról és a döntését alátámasztó érvekről. Ezek ismeretében pedig már könnyebb dönteni az összehasonlíthatóság kérdésében, ami ugyanakkor azt a követelményt támasztja a kutató elé, hogy a szükséges mértékben részletezze a gyakorlat alakításában szerepet játszott esetek ismertetését.

További módszertani problémát jelent, hogy sok fontos, és már hosszú hónapokkal ezelőtt meghozott ítélet még nincsen feltöltve a publikus adatbázisba, más vizsgált esetek pedig a nyilvános közzétételre vonatkozó szabályok alapján eleve nem kerülnek fel ide. Ezekben az ügyekben kénytelen voltam az újságírói beszámolókra hagyatkozni. A releváns tények és az ítéletek fontosabb megállapításai azonban ezekből is kiszűrhetők.

A GYŰLÖLET-BŰNCSELEKMÉNYEK SZABÁLYOZÁSÁNAK ELVI ALAPJAI

A gyűlölet bűncselekmények fogalmának részletes elemzésébe – a tanulmány szociológiai jellegére tekintettel – nem bocsátkozom, a gyakorlat kompetens elemzéséhez látni kell a gyűlölet-bűncselekmények lényegi jellemzőit, melyek a szabályozás elvi hátterével függenek össze.

A gyűlölet-bűncselekmény kategóriát alapvetően szociológiai és nem jogdogmatikai felosztás eredményének tekinthetjük. Amíg a hagyományos magyar dogmatika a védett jogi tárgyak szerint sorolja csoportokba a cselekményeket, addig az a megkülönböztetés, amely szerint léteznek gyűlölet-bűncselekmények, az elkövetés motívumán alapul. A motívumok jellegét az uralkodó jogdogmatika nem tekinti csoportképző ismérvnek, és egyébként is kevés jelentőséget tulajdonít neki.⁶ A büntetőjogi dogmatikai gondolkodás a cselekmény külső, fizikai megnyilvánulásának és az okozott károknak, veszélyeztetett értékeknek ad nagyobb hangsúlyt.

Ha a motívumok szerint osztályozzuk a szándékos bűncselekményeket, akkor a legáltalánosabb, legelnyújtottabb szinten beszélhetünk érde- és indulat-

vezérelt cselekményekről. A gyűlölet-bűncselekmény kategória az utóbbi speciális esetet jelenti. Az indulatvezérelt cselekményeket – az érdekevezérelt cselekményekkel szemben – közvetlenül nem racionális, hanem érzelmi motívumok idézik elő. A gyűlölet-bűncselekmények specifikumát az jelenti, hogy a – tartósan meglévő, nem szituatív eredetű – negatív érzelmi töltet nem egy (vagy több) konkrét személy ellen irányul, hanem egy olyan csoport ellen, a) amelynek tagjai személyiségük lényegi vonása alapján tartoznak együvé, és b) amely a történelmi tapasztalatok alapján az adott államon belül sérülékenynek tekinthető.

A gyűlölet-bűncselekmények ennél fogva a „társadalmi gyűlölet” megnyilvánulásai, amelyek végrehajtásakor az elkövetők az áldozatok csoportját „közösségen kívüli” ellenségnek tekintik, akiktől meg kell védeni magukat (és a közösségük egészét). A gyűlölt csoport tagjaival ezért nem kell velünk egyenlő méltóságú személyként bánni, durvábban fogalmazva: nem kell őket emberszámba venni. A társadalmi gyűlölet által motivált magatartások „törzsi” attitűdökre épülnek, amikor is az „ők”, az idegenek csoportja folyamatos fenyegetést jelent ránk („mi”) nézve, ezért ellenséggként kezelésük nem szorul további bizonyításra.⁷ Krémer Ferencsel egyetértve nem tartom megfelelőnek, ha az elkövetési motívumnak az előítéletes gondolkodást tekintjük.⁸ A negatív előítélet ugyanis leggyakrabban a közösségünk tagjának tekintett személyekkel szemben állhat fent, akiket valamilyen okból magunknál alacsonyabb rendűnek tekintünk. Az előítélet azonban önmagában még nem sarkall cselekvésre, általában nem vezet másokkal szembeni agresszióra. A gyűlölet-motivált cselekmények esetében ennél többről van szó.

Mivel a büntetőjog elsősorban az adott államon belüli magatartásokra reflektál, így a gyűlölet-bűncselekmények elszenvedői is az adott állam lakosai közül kerülnek ki. Egy államon belül történelmi korszakoként általában stabilak az erőviszonyok, és a többségben, vagy más okból erőfölényben lévők között mindig felbukkanhatnak olyanok is, akik kihasználva helyzetüket terrorizálják a kisebbségben lévőket vagy a gyengébbeket. Különösen ez a jelleg teszi veszélyessé az ilyen megnyilvánulásokat. A kisebbség vagy a gyengébb csoportok felé azt sugallják ezek a támadások, hogy a többség érdekében követik el. A büntetőjogi szabályozásnak egyértelmű üzenetet kell közvetítenie: nem engedi azt meg, hogy az erősebb társadalmi csoportok bizonyos tagjai visszaéljenek a helyzetükkel.

Erre a célra tekintettel tartom különösen fontosnak, hogy a gyűlölet-bűncselekmények védett cso-

portjaiként az adott korban és társadalmi viszonyok között *sérülékenynek* minősülő közösségeket határozzuk meg. Ha a többségben, illetve erőfölényben lévők sérelmére (illetve bármilyen csoport sérelmére) is elkövethetővé válnak ezek a cselekmények, azzal pont az előbb említett célt relativizálja a jogalkotó: a büntetőjog nem a gyengéket, a hátrányosabb helyzetben lévő csoport tagjainak elemi érdekeit védi, hanem pusztán a csoporthoz tartozást. Valamilyen csoporthoz való tartozás azonban önmagában még nem igényel külön *büntetőjogi* védelmet. Rosszabb esetben az is előfordulhat, hogy az ily módon rendelkezésre álló büntetőjogi eszközöket éppen a sérülékeny csoportok tagjaival szemben vetik be, és megbélyegzésükkel fokozzák kiszolgáltatottságukat, illetve tovább erősítik a velük szemben már meglévő gyűlöletet. A csoportokat önmagukban megillető méltóság védelmére elegendő eszköznek tartom a polgári jogi lehetőségeket.

Úgy vélem, ez a fogalmi tisztázás szükséges ahhoz, hogy megfelelő módon tudjuk értékelni a magyar bírói gyakorlatot, így jobban láthatóvá válik, hogy az ítélezés mely elemeit tartom vitathatónak vagy elfogadhatatlannak. Lényeges itt azt is egyértelművé tenni, hogy a gyűlölet-bűncselekmények büntetési céljának fenti meghatározása nem a saját értékválasztásomat tükrözi. Úgy látom, hogy a vizsgált bűncselekmények Btk.-ban elfoglalt rendszertani helyéből és a törvény előterjesztői indoklásából is ez a következtetés vonható le.⁹

A BÍRÓI GYAKORLATOT TÜKRÖZŐ ESETEK

A jelenleg kialakult bírói gyakorlat nem érthető meg teljesen anélkül, hogy ne lennénk arra figyelemmel, milyen korábbi eseti döntések jelentették az orientációs bázist a bírák számára. A gyűlölet-bűncselekmények vonatkozásában a kiindulópontot a politikai rendszerváltás jelenti. Ezt megelőzően, a létező szocialista rendszer önképébe nem fért volna bele az, ha a jogalkalmazás mindennapjai azt bizonyították volna: jelen van hazánkban a rasszizmus, az idegengyűlölet vagy a homofóbia.

Mindazonáltal ezen jelenségek létezését a bírói gyakorlat a rendszerváltás után is – amikor az ilyen

ügyek már a bíróságra kerültek – vonakodott elismerni. Ennek eklatáns példája a BH 1994. 299. számon közzétett eset, amelyben – a másodfokú eljárásban – arról kellett határoznia a Legfelsőbb Bíróságnak (LB), hogy elkövetik-e azok a bőrfejük a faji csoport elleni büntetett (Btk. 156. §),¹⁰ akik a megállapított történeti tényállás szerint kimondottan fekete bőrűek és cigányok bántalmazásra gyűltek össze,

és ezt a tervüket meg is valósították. Több személyt – külföldieket és roma származásúakat – baseball ütővel, gázspray-vel és kábeldarabbal bántalmaztak, másokat megfélemlítettek, zaklattak. A cselekmények előre eltervezetten, módszeresen, több órán keresztül, Budapest több pontján zajlottak, és abban több mint 40-en vettek részt. A bántalmazások következtében egy sértett szenvedett súlyos sérülést, míg 6-an könnyebben sérültek meg.

A LB, szűkítően értelmezve a törvény szövegét, arra a következtetésre jutott, hogy ebbe a kategóriába gyakorlatilag csak az államilag szervezett pogromok tartoz-

nak. Ezért csupán a jóval enyhébbnek minősülő és büntetendő aljas indokból elkövetett testi sértés büntetést látta megvalósulni. Három vádlottal szemben szabott ki a bíróság két év körüli szabadságvesztést, a többi (39) vádlottal szemben pedig felfüggesztett szabadságvesztést rótt ki, illetve intézkedést alkalmazott.

Hasonló volt a tényállása a BH 1996. 512. számú esetnek is. A lényegi különbség annyi volt, hogy ebben az esetben összesen 11 vádlott három különböző időpontban követett el rasszista indítékú bűncselekményeket: több sértettel szemben súlyos testi sértést, illetve annak kísérletét, valamint könnyű testi sértést. A 11 vádlottból kettővel szemben szabott ki a bíróság végrehajtható szabadságvesztést (1 év 6 hónap), a többiek felfüggesztett szabadságvesztést kaptak, a vádlottak mindannyian fiatalok voltak. A gyakorlat tendenciájának rögzülését jelzi, hogy ebben az esetben már fel sem merült a faji csoport elleni bűncselekmény megállapíthatósága.

A BH 1995. 261. számú ügy tényállása szerint Pécsen egy szkinhed eszmeiségtől vezérelt 16 éves beöltözött, küzdősportokban jártas fiatal ember agyonrugdosott egy gyenge testalkatú, őt nem provokáló áldozatot. Egyedüli indítéka az volt, hogy a sértett roma származású, akikkel szemben „ellenérzülettel viseltetett” (az ítélet szóhasználata). A LB megállá-

pította az aljas indokból elkövetett emberölés bűntettét. A kiszabott szabadságvesztés 5 év 6 hónap tartamú volt.

Cezúrárt jelentő jogalkotási fejlemény volt, hogy a „faji csoport elleni bűntett” tényállását 1996-ben felváltotta a „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” nevű bűncselekmény, mely immár nem az „emberiség elleni”, hanem a „szabadság és emberi méltóság” elleni bűncselekmények között kapott helyet (Btk. 174/B. §). Az új tényállás megállapíthatósága szempontjából továbbá már nem volt követelmény a súlyos testi sértés előidézése, bármilyen testi sértéssel megvalósítható lett. A törvényhozás ezzel könnyebben alkalmazhatóvá tette a tényállást, mivel már nem lehetett arra hivatkozni, hogy e cselekmény – Btk. rendszerén belüli helyéből következően – állami szervezetséget feltételez.

Abból a már említett tényből, hogy rendkívül kevés rasszista indíték miatti bűncselekmény jut el bírósági szakaszba (illetve ha el is jut, más, pl. garázdaság minősítéssel). Ebből is következhet az a helyzet, hogy a faji csoport elleni bűntettet felváltó közösség tagja elleni erőszak tényállásához a LB (Kúria) egyetlen egy orientáló döntést sem tett közzé. A kutatási módszertannak megfelelően ezért a közfigyelmet kapott ügyek között vizsgálódtam.

A közösség tagja elleni erőszak miatt indult ügyekben eddig három olyat találtam, amelyben rasszista indítékből magyar nemzetiségű vádlottak követtek el más nemzetiségűekkel szembeni bűncselekményeket, és az esetek elérték az országos média „ingerküszöbét”. Sajnos, ezek ismertetésekor csupán sajtóértesülésekre és nem jogerős ítéletekre tudunk támaszkodni, azonban bizonyos tendenciák ezekből is kitűnnek. Az egyik ügyben a beszámoló szerint 2011 végén debreceni fiatalok két nigériai férfit és egyikük magyar barátnőjét támadták meg. A két férfi egyike 1-2 napon belül gyógyuló, a másik nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. A bíróság kimondta, hogy támadásukat rasszizmus motiválta, így megállapította a közösség tagja elleni erőszak bűntettét is. Az egyik vádlott nem jogerősen 2 év 6 hónap végrehajtható szabadságvesztést kapott, míg öt társa vonatkozásában a szabadságvesztés végrehajtását próbaidőre felfüggesztette.¹¹ A közelmúlt híre, hogy Kaposváron egy 19 éves fiatalember bőrszíne miatt bántalmazott egy másik fiút, aki nem szenvedett 8 napon túl gyógyuló sérülést. A nem jogerős ítéletben kö-

zösség tagja elleni erőszak miatt 3 év 7 hónap végrehajtható szabadságvesztésre ítélték. Az ügy sajátossága, hogy az áldozat valójában nem volt cigány származású, csupán a támadó vélte annak.¹²

2008-ban Szigetváron két roma származású nőt bántalmazott öt barcsi fiatalember. Az egyik sértett 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Az elsőfokú bíróság csupán garázdaság bűntettében és súlyos testi sértés bűntettének kísérletében mondta ki a vádlottakat bűnösnek. A másodfokú bíróság megállapította a közösség tagja elleni erőszak fennállását. Az I. r. vádlott felfüggesztett börtönbüntetést kapott, a többiek pedig 1 év 6 hónap és 2 év 6 hónap közötti végrehajtható szabadságvesztést.¹³

A joggyakorlat irányát akkor lehet igazán jól érzékelni, ha ezen esetek mellé felsorakoztatjuk azokat az ügyeket, amelyekben kisebbséghez tartozó személyek támadtak magyarokra.

Hosszú peres utat járt be a miskolci romák ellen folyó büntetőeljárás, melynek tárgya az az eset volt, amikor 2009 márciusában nem sokkal a tatárszentgyörgyi kettős romagyilkosságot követően az éjjel járőröző romák rátámadtak egy a házaik közelében cirkáló autóra. Az autóban 100 000 forintos kár keletkezett, a benne ülők könnyebb hámsérüléseket szenvedtek. Az elsőfokú eljárásban közösség tagja elleni erőszak miatt és közúti közlekedés biztonsága elleni bűntett miatt 9 vádlottal szemben szabott ki a bíróság 2 év 2 hónap és 6 év közötti szabadságvesztést. A vádlottak közül a visszaesőket 5 év 2 hónap és 6 év között, a visszaesőnek nem minősülőket pedig 2 év 2 hónap és 4 év

4 hónap közötti börtönbüntetésre ítélték. A hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban a másodfokú bíróság felmentette a vádlottakat közösség tagja elleni erőszak bűntettének vádjá alól.¹⁴

A tényállását tekintve sok hasonlóságot mutat az előző ügygel a sajobábonyi romák ellen folyó büntetőeljárás. 2009. november 14-én a Jobbik által szervezett rendezvényen az Új Magyar Gárda tartott tagtoborzást Sajjobábonyban, melyet a faluban lakó romák kifogásoltak. Feszült helyzet alakult ki, és másnap sajobábonyi cigányok botokkal, baltával és karóval megrongáltak egy autót, melyben a Gárda szimpatizánsai ültek. A kocsiban ülő két ember 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. A másodfokon eljáró Debreceni Ítéltábla osztotta az elsőfokú bíróság minősítését abban a tekintetben, hogy közösség tagja elleni erőszakot követtek el a vádlottak, és bűn-

NAGYON NEHÉZ TEHÁT – AKÁR A MINŐSÍTÉSEK, AKÁR AZ ALKALMAZOTT SZANKCIÓK VONATKOZÁSÁBAN – ELDÖNTENI AZT, HOGY A LÉNYEGET TEKINTVE AZONOS ÜGYEKRŐL BESZÉLHETÜNK VAGY VANNAK OLYAN RELEVÁNS KÜLÖNBΣÉGEK AZ EGYES TÉNYÁLLÁSOK KÖZÖTT. AMELYEK MIATT A VIZSGÁLATI CÉLOK SZEMPONTJÁBÓL NEM TEKINTHETŐ HOMOGÉNNEK A MINTA

tetésüket súlyosbította, 3 év 6 hónap és 5 év 4 hónap közötti végrehajtható szabadságvesztésre.¹⁵

Budapesten a Tavaszmező utcában 2009. szeptember 23. napján egy szóbeli konfliktust követően hét roma származású vádlott (egyikük bűnsegédként közreműködve) támadt a magyar nemzetiségű sértettre, akinek sérülése nem keletkezett. Az elsőfokú bíróság mindannyiukat közösség tagja elleni erőszak miatt ítélte el, mely minősítést a másodfokú bíróság megváltoztatta, és csak az I. és a III. r. vádlottakat mondta ki ebben a bűncselekményben bűnösnek, a többi a vádlott cselekményét garázdaság büntettének minősítette. Felülvizsgálati eljárásában a Kúria csupán az I. r. vádlott vonatkozásában értett egyet a másodfokú bíróság döntésével, a többi vádlottra nézve újra megállapította a közösség tagja elleni erőszakot. A kiszabott végrehajtható szabadságvesztés-büntetések 2 évtől 4 év 6 hónapig terjedtek. A büntetések egy része más, korábban elkövetett cselekmények miatt halmazati büntetésnek minősülnek, az egyik vádlott pedig visszaeső volt.¹⁶

A másik vizsgált ügytípus az emberöléseké. Óriási vihart kavart a roma sorozatgyilkosságok esete, mely mindenki számára ismert (az ország több pontján ugyanazok a személyek szisztematikus módon támadtak rá cigányokra, és közülük hatot meg is öltek). Ebben az ügyben csupán elsőfokú ítélet született még, a négy vádlottból hármat tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a bíróság, míg azt, aki két ízben bűnsegédként vett részt, 13 év fegyházbüntetésre.¹⁷

Az ellenkező előjelű emberölések közül időrendben az „olaszliszkai lincselés” néven hírhedtté vált eset volt az első. Az ügyben egy máig tisztázatlan közlekedési atrocitás miatt támadtak rá többen a vétlen járművezetőre, aki a sérüléseibe még a helyszínen behalt. A 8 vádlottból a bíróság három személlyel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést szabott ki, a cselekményben tettelesen részt nem vevő V. r. vádlott felbujtóként 15 évet kapott. A vádlottak között volt két fiatalkorú, akiket a bíróság 10-10 év fegyházra ítélte. A minősítés különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés volt. A két fiatalkorú tehát majdnem kétszer akkora büntetést kapott, mint a Pécssett a '90-es években elkövetett emberölés fentebb már említett tettese, a felbujtót pedig két évvel hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélték, mint a roma sorozatgyilkosságok bűnsegédjét.¹⁸

A Marian Cozma kézilabdázó halálával végződő esetben emberölés büntette és testi sértés büntettének kísérlete miatt az I. r. vádlottal szemben 18 év szabadságvesztést, emberölés büntettének kísérlete és 2 rb. testi sértés büntettének kísérlete miatt a II. r. vádlottal szemben szintén 18 év szabadságvesztést

szabott ki jogerősen a bíróság. A III. r. vádlott – az eljáró bíróságok többszöri minősítés-változtatásai végére – 13 év szabadságvesztést kapott bűnsegédként elkövetett emberölés, illetve emberölés kísérlete, valamint szintén bűnsegédként elkövetett életveszélyt okozó testi sértés miatt.¹⁹

Nem régen zárult le a Péntek Lászlóval szembeni ügy, akinek Bándy Kata rendőrségi pszichiáter megöléséért és kifosztásáért kellett felelnie. Az elsőfokú bíróság tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést szabott ki az elkövetővel szemben, melyet a másodfok annyiban változtatott meg, hogy 40 év után lehetővé tette számára a feltételes szabadulást. A minősítés aljas indokból elkövetett emberölés és kifosztás volt.²⁰

A GYAKORLAT KRITIKÁJA

A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos bírói gyakorlat vizsgálata előtt ki kell emelni, hogy a bíróságoknak nincs, és nem is lehet saját büntető politikájuk. Amit a bíróságoktól az ilyen ügyekben el lehet várni, az annyi, hogy koherens és konzisztens módon ítélkezzenek, amely kiterjed mind a minősítésekre, mind a büntetés kiszabására. A gyakorlatot ebből a két szempontból tekintem át, és kitérek az ügyekben felmerült érveléstechnikai problémákra is.

Büntetés-kiszabás

A közösség tagja elleni erőszak miatt hozott döntések mélyebb elemzését az összes ítélet birtokában lehetne lefolytatni, de a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján nincsenek igazolhatóan enyhe vagy éppen szigorú büntetések. A meghozott ítéletekben nem észlelhető lényeges eltérés a kisebbségi csoportok tagjai ellen, illetve azok által elkövetett bűncselekmények megítélésében sem. A kiszabott büntetések közötti eltérések megnyugtatóan magyarázhatók az esetek és az elkövetők személyi körülményei közötti különbségekkel.²¹

Mindössze egy esetben látszik világosan, hogy a roma származású elkövetők terhére értékelt a bíróság súlyosbítónak olyan körülményt, melyről nem a vádlottak tehetek. A „sajóbáonyi-ügy” másodfokú ítéletének indokolása közben hangzott el, hogy az ügy miatti fokozott rendőri jelenlét súlyosan megzavarta a köznyugalmat, ami indokolta a súlyosbítást. Arra azonban már többen rámutattak, hogy a rendőrök jelenlétére éppenséggel nem a romák cselekménye, hanem a gárdaszimpatizánsok fellépése miatt volt szükség.²² Másrészt az sem világos,

hogy a rendőri jelenlet miatt zavarja a köznyugalmat. Azt gondolnánk, ennek pont az ellenkezője az igaz.²³

Az emberöléses ügyekben két jellemző érdemel figyelmet. Az egyik egy szignifikáns aránytalanság. A cigányok elleni sorozatgyilkosság hideg számításon alapulva, előre kitervelt módon, szervezett „embervadászatként” lett végrehajtva, amely széles körben keltett félelmet a romák között, és hat ember halálához vezetett. Az időben ezekhez igen közel eső másik három, romák által elkövetett cselekmény viszont szituatív jellegű volt, érzelmi felinduláson alapult, és minden alkalommal egy áldozat vesztette életét. Ehhez képest az elsőfokú bíróság mindhárom ügyben szabott ki életfogytig tartó szabadságvesztést a vádlottal, illetve az elkövetésben vezető szerepet játszó vádlottakkal – akárcsak a sorozatgyilkosság megvalósítóival – szemben. Amennyiben figyelembe vesszük az 1995-ben közzétett esetet, amikor az aljas indokból elkövetett – szintén indulati jellegű – emberölés „ára” 5 év 6 hónap volt, akkor racionálisan igazolhatatlannak tűnik az elsőfokú bíróságok szigora a romákkal szemben.

Minősítések

A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatban neurálgikus pont a tettek minősítése. Már az 1990-es években elbírált ügyek kapcsán vitát generált a rasszista indítékből elkövetett erőszakos cselekmények megítélése. A korábban ismertetett első csoportos szkinhed támadás ügyében a LB a „faji csoport elleni büntett” értelmezésekor a jogszabály szó szerinti jelentésétől eltérve – a cselekmény Btk.-n belüli helyének kiemelt jelentőséget tulajdonítva (emberiség elleni cselekmények), és külön tényállást képező „népirtással” összemosva – jelentősen szűkítette a tényállás alkalmazhatósági körét. Az ügyben végül aljas indokból elkövetett testi sértést állapított meg a bíróság.

Ez a fajta értelmezés az emberölés vonatkozásában még nem okoz problémát. Amennyiben elfogadjuk, hogy a rasszista indíték a bűncselekmény elkövetése szempontjából aljas indoknak minősül, akkor a cselekmény pönalizálása mögötti igazoló elv szenvedne csorbát, ha a bíróság az emberölés alapesete és a faji csoport elleni bűncselekmény miatt halmazati

büntetést szab ki. Ebben az esetben ugyanis a halmazati szabályok miatt alacsonyabb mértékű lenne a büntetési tételkeret, mintha az emberölés minősített esetét állapítja meg a bíróság. Ha tehát a bíróság külön megállapította volna a faji csoport elleni büntett tényállását, ezzel azt ismerte volna el, hogy a rasszista indíttatás „kevésbé aljas indoknak” minősül, mint más elfogadhatatlan motivációk, és enyhébb megítélést eredményezne. Ez pedig nyilvánvalóan nem lehet a törvény célja.

Ugyanez a megfontolás azonban már nem nyújt kellő igazoló erőt a testi sértések eseteiben folytatott ítélezési gyakorlat számára. A nemzetiségi, etnikai csoportokat megillető védelem ebben az esetben akkor lenne erősebb, ha a bíróság megállapítaná a halmazatot, mivel ez nyújtaná a jogalkotó által elérni kívánt védelmi szintet. Ebben az esetben ugyanis súlyosabb megítélést eredményez a halmazat, mint az aljas indokból elkövetett testi sértés megállapítása. A faji csoport elleni bűncselekmény Btk.-ban történő szabályozása ugyanis egyértelmű jogalkotói felfogást tükröz az ilyen jellegű motívumok súlyát illetően. A tényállások egymás közötti viszonyainak ilyen fajta értelmezése nem idegen a büntetőjogi gondolkodástól. Az előbbi esetben a rasszista motívum beolvad, az aljas indokba, az utóbbiban pedig – az eltérő büntetési tételkeret miatt – a specialitás elvének kell érvényesülnie. A testi sértéses ügyek vonatkozásában tehát a Btk. 156. § alkalmazásának elmaradása nem kényszerítő erejű jogi érveken alapult, a büntetőjogi dogmatika lehetővé tette volna a tényállás alkalmazását. A faji csoport elleni büntett „hibernálása” (a tényállásszerű magatartások körének végletes leszűkítése) bírói választás kérdése volt.²⁴

Az 1996-ban bevezetett „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” bűncselekmény esetében a jogalkotó tekintettel volt erre a bírói gyakorlatra, és a tényállást úgy fogalmazta, rendszerbe helyét pedig úgy határozta meg, hogy abba bármilyen rasszista motivációból eredő támadás beletartozzon. Az alkalmazás során azonban így is merült fel probléma, csak épp az ellenkezője a faji csoport elleni büntetést érintő ítélezési zavarnak. Amint arra szakmai és általános publicisztikák rámutattak, a bíróságok anélkül ragaszkodtak a törvény szó szerinti értelmezéséhez, hogy figyelembe vették volna a törvényhely alkotmányos igazolását vagy a jogalko-

tói szándékot.²⁵ Amíg a '90-es években a törvény szövegén a bíróság bátran átlépett, és szűkítette a tényállás alkalmazhatósági körét, addig ezt nem volt hajlandó megtenni azokban az esetekben, amikor a társadalom többségéhez tartozó személyek ellen irányuló támadásokat kellett minősíteni.

Talán különösen hangozhat, hogy éppen a törvény szövegéhez való ragaszkodás miatt kritizálom a büntető bíróságokat, de nehéz elfogadható magyarázatot adni arra, ha csak bizonyos esetkörökben szűkítik az értelmezés eszköztárát, más jellegű ügyekben azonban bevetik a jogi érvelés teljes arzenálját. Természetesen nagyon komoly ítélkezéseméleti kérdés, hogy meddig mehet el a bíróság a jogszabályok értelmezése során, azonban itt elég azt rögzítenünk: egyáltalán nem ritka, hogy az értelmezés révén a bíróság eltér a (büntető)törvény hétköznapi jelentésétől. Így terjesztette ki például a jogalkalmazás *contra legem* a törvényi egység körét olyan esetekre is, amelyek során *nem* azonos sértett sérelmére követ el valaki több alkalommal bűncselekményt.²⁶ A törvényhozás helyett szintén a jogalkalmazó szűkítette a sikkasztás alkalmazási körét azzal, hogy kimondta: a sikkasztás tárgya nem lehet ingatlan – holott ezt a törvény szövege lehetővé tenné.²⁷

A bíróság tehát megtehetette volna, hogy a közösség tagja elleni erőszak lehetséges sértettjeinek köréből kizárja azokat, akik nem tagjai sérülékeny csoportnak. Mégsem ezt tette, ami ismét csak választás kérdése volt, és nem „joglogikai szükségszerűség”. (Választáson itt nem kötöttségektől mentes döntést értek, hanem azt, hogy más megoldás mellett is jó érveket lehetett volna felhozni.)

Közvetett módon a szűkítő értelmezés legitím mivoltát támasztja alá a Kúria okfejtése is. Az egyik elemzett ügyben először rögzíti, hogy a „bűncselekmény ún. passzív alanya, illetve sértettje bárki lehet”, majd hozzáteszi: „amint azt a Fővárosi Bíróság helyesen rögzítette ítéletében [...], relatív és mindig a tényleges szituációtól is függ, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek.”²⁸ Ha a bűncselekmény passzív alanya bárki lehet (akár a legerősebb társadalmi csoport tagja is), akkor miért releváns az, hogy adott helyen és időben ki tekinthető kisebbségnek?

A bíróság választását jobban megérthetjük, ha látjuk, mit is tekint a bűncselekmény jogi tárgyának:

CEZÚRÁT JELENTŐ JOGALKO-TÁSI FEJLEMÉNY VOLT, HOGY A „FAJI CSOPORT ELLENI BÜNTETT” TÉNYÁLLÁSÁT 1996-BEN FELVÁLTOTTA A „NEMZETI, ETNIKAI, FAJI VAGY VALLÁSI CSOPORT TAGJA ELLENI ERŐSZAK” NEVŰ BÜNCSELEKMÉNY, MELY IMMÁR NEM AZ „EMBERISÉG ELLENI”, HANEM A „SZABADSÁG ÉS EMBERI MÉLTÓSÁG” ELLENI BÜNCSELEKMÉNYEK KÖZÖTT KAPOTT HELYET (BTK. 174/B. §).

„A különböző közösségek konfliktusok nélküli egymás mellett élése társadalmi érdek, ezért a büntetőjogi eszközeivel is meg kell akadályozni, hogy bárkit egy közösséghez való tartozása vagy annak vélelmzése miatt támadás érjen.”²⁹ Az érvelésben meg sem jelennek a kisebbségvédelmi szempontok, holott erre a bűncselekmény rendszertani elhelyezése és a büntető törvény már hivatkozott indokolása is világosan utal. A bíróság által adott igazolás tartható lenne egy soknemzetiségű államon belül, ahol nincs egyetlen domináns nemzet sem (pl. amilyen az Osztrák–Magyar Monarchia volt), de a mai Magyarország etnikai összetételét tekintve meglehetősen gyenge lábakon áll az érvelés. Az érvelést nem erősíti az sem, hogy az Alaptörvény kifejezetten védi a magyar nemzet méltóságát [IX. cikk (5) bekezdés]. A Kúria által helyesnek tartott elsőfokú határozat még az új alkotmány hatályba lépése előtt született. Tovább gyengíti a Kúria okfejtését, hogy az akkor hatályos Btk. a „közösség elleni izgatás” egyik passzív alanyaként kimondottan nevesítette a magyar nemzetet (Btk. 269. § a) pont).

A jogalkotó tehát nem tartotta evidensnek, hogy a gyűlölet-bűncselekményeket el lehet követni a többség sérelmére, ezért törvénysszövegbe iktatta az izgatás tényállásában. Mivel ugyanezt nem tette meg a közösség tagja elleni erőszak esetében, kétséges, hogy a bíróság legitím módon terjesztette ki a büntetőjogi védelem körét.

A minősítés problematikája azonban nem csupán elvont módon jelentkezik, hanem az általam vizsgált esetek konkrétságában is. A magyar nemzetiségű személyek elleni támadások során ugyanis a bíróságnak meggyőzően kellett volna kimutatni, hogy a támadás motívuma valóban a magyarellenes rasszizmus.

A miskolci romák ügyében, mikor is a „halál a magyarokra” feliratú bot, és a cselekmény során állítólagosan elhangzott kijelentések alapozták meg ezt a feltevést, a megismételt eljárásban – az első fokon eljáró bíróság álláspontjával szemben – a másodfokú bíróság mondta ki ennek bizonyítatlanságát.³⁰

Ezzel szemben a sajóbabonyi-ügyben az eset ismertett körülményei ellenére, a gárdaszimpatizánsok támadásától alappal tartó cigányok által elkövetett cselekmény indokolásakor is adós maradt a bíróság annak igazolásával, hogy a sértetteket magyarságuk miatt érte a bántalmazás.³¹ Érveléstechnikai szempontból az is problematikus, hogy a bíróság a gárda-

rendezvény miatti félelemre mint támadási okra történő hivatkozást indokolás nélkül csupán „ürügynek” tekintette. Ha ez csupán ürügy volt, akkor ki kellett volna térni arra, hogy miért volt az: miért pont akkor támadtak a vádlottak, miért éppen azokra a sértettek, milyen motivációtól hajtva, és miért véletlen az egybeesés a Jobbik megmozdulásával.

A Tavaszmező utcában történt események bíróság általi minősítése osztozik a fenti két ügy kritizált sajátosságában. Az irányadó tényállásból megállapíthatóan a sértett magyarságát gyalázó vádlotti kijelentések már csak az egyik vádlott és a sértett első szóbeli és fizikai konfliktusát követően hangzottak el. Ráadásul, a Kúria által is elismerten, a vádlottak többsége az elsődleges konfliktus miatt jelent meg, és a III. r. vádlott fájós lábának megrugása miatti bosszúból kezdték üldözni a sértettet. A Kúria erre a tényállásra a közösség tagja elleni erőszak minősítését azért látta alkalmazhatónak, mert *„...nem kétséges, hogy a III. rendű terhelt megrugása miatti bosszú kizárólag a terheltek megjelenésének volt az indoka. [...] Helyesen állapította meg tehát [...] felülvizsgálati indítványában a Fővárosi Főügyészség, hogy bár nem a kiváltó, de a cselekménysorozat meghatározó, mozgató, előrevivő motívuma az volt, hogy a sértett más népcsoport-hoz tartozik.”*³²

Az érvelés bizonytalansága két mozzanatból is kitűnik. Először is, milyen bosszúállás az, amelyik csupán valahol történő „megjelenést” foglal magában a bosszúálló részéről? (Mivel a Kúria szerint a bosszúból mint motivációból csupán a helyszínen való megjelenés következett, a bántalmazási szándékot már a faji gyűlölet vezette.) Másodszor, ha elismerten nem a rasszizmus volt a kiváltó ok, akkor miből gondolja a bíróság, hogy a vádlottak támadása azonnal abbamarad, ha kiderült volna, hogy a sértett is roma? Vagy mit jelent a „más népcsoport”? A romákon kívül minden más népcsoport-hoz való tartozás okot adott volna a további bántalmazásra?

Merült fel kérdőjel az emberölési ügyek minősítése kapcsán is. Marian Cozma meggyilkolásának ügyében a másodfokú bíróságnak kellett rámutatnia arra, hogy téves volt az a minősítés, melynek értelmében mindhárom vádlott több emberen elkövetett emberölés miatt kell, hogy feleljen, mivel semmi nem mutatott ezen a téren szándékegységre: egyik vádlott sem akart több embert megölni.³³

AZ ÍTÉLKEZÉSI POPULIZMUS JELEI

Az ismertetett minősítésbeli és büntetékiszabási problémák nem magyarázhatók az ítélkezési tevékenységgel általában együtt járó természetes hibázási lehetőséggel. Ha ez lenne az általam elemzett problémák hátterében, akkor a bíróságoknak nagyjából egyenlő arányban kellene a roma származású sértettek, illetve elkövetők terhére és előnyére tévedni. Ehhez képest azt látjuk, hogy a kritikával illelhető bírói álláspontok az etnikai kisebbséghez tartozókat sújtották, akár sértettek, akár terheltek voltak az ügyben.

Egy másik kézenfekvőnek látszó magyarázat lehetne, hogy a magyar büntetőbírói karban felütötte a fejét a rasszizmus. Ezt azonban semmilyen vizsgálat nem támasztja alá, az e téren tavaly a Magyar Helsinki Bizottság által lefolytatott empirikus kutatás egyáltalán nem mutatott ki különbséget a roma és

nem roma vádlottakkal szemben kiszabott büntetéseket illetően.³⁴ A magam részéről más okból is valószínűtlennek tartom ezt a feltevést. A büntetőbírák munkájuk során számos elkövetői típussal és bűncselekménnyel találkoznak. A legjobban ők tudják, hogy magyar nemzetiségűek is követnek el felháborító és semmivel nem menthető bűntetteket. Ebben a tapasztalati mezőben mozogva kisebb az esélye annak, hogy valaki annyira elvakulttá váljon: súlyosabban ítélje meg az etnikai kisebbséghez tartozó elkövetőket, mint a magyar nemzetiségűeket.

Plauzibilisabb magyarázat álláspontom szerint a bírói populizmus terjedése. Az általam ismertetett és kritizált ügyek egyáltalán nem csupán rasszizmussal magyarázhatók, hanem azzal is, hogy a bírói kar egyre inkább fogékonyra válik a politikában Magyarországon már jó pár éve teret nyert és a büntető jogalkotásban is tükröződő általános politikai populizmusra.³⁵ A bíróságok szakmailag kritizálható döntései nagyon is jól illeszkedtek a közhangulathoz. Ahhoz a közhangulathoz, amely szigorításpárti és határozott fellépést vár el a bűnözéssel (és ezen belül nyomatékosan a „cigánybűnözéssel”) szemben.

A fent említett példákon túl az ítélkezési gyakorlatban más jelei is vannak annak, hogy a bírák egy része akár a szakmai érveket is félretolva hoz olyan döntéseket, melyek csaknem egyöntetű helyeslésre találnak a közvélemény köreiből. Legutóbbi, igen látványos példája ennek a Budapest Környéki Tör-

vényszék azon döntése, mely szerint a halálos közúti baleset okozásának bűncselekményével vádolt szlovák állampolgár Eva Rezesovának a nem jogerős elsőfokú ítélet után vissza kell térnie az előzetes letartóztatásba az elsőfokú bíróság által elrendelt házi őrizetből. Ez a döntés már több mint egy héttel az után született, hogy Rezesova házi őrizete megkezdődött, és semmilyen jel nem mutatott arra, hogy szökést kísérelne meg. A másodfokú bíróság indokolása – a híradások szerint – a szokásos panelekből állt anélkül, hogy a vádlott konkrét helyzetét és lehetőségeit vizsgálta volna.³⁶

Egy korábbi polgári ügyben a Somogy Megyei Bíróság és a Pécsi Ítéltábla egyaránt magas összegű kártérítés fizetésére kötelezte azoknak a fiataloknak a szüleit, akik megölték egy diáktársukat. A szülők felelősségét a bíróság pusztán abból a tényből megállapíthatónak látta, hogy a fiuk emberölést követett el, tehát a szülők a nevelés során felróható magatartást tanúsítottak. A nevelés körülményeire azonban a bíróságok semmilyen bizonyítást nem folytattak le. Nehéz elszakadni attól a gondolatától, hogy az egyébként felháborító és megmagyarázhatatlan bűncselekmény elkövetése miatti jogos közfelháborodás a bíróságra is hatott.³⁷

Messzire vezetne a hírhedtté vált móri ügy elemzése is, de annyi bizonyosan állítható, hogy Kaiser Edét és Hajdú Lászlót meglehetősen csekély súlyú és ellentmondásos bizonyítékok alapján ítélték el, miközben az ügyvel kapcsolatos társadalmi felháborodás rendkívüli mértékű volt.³⁸

Az ítélezési populizmus jellemzője az is, hogy nem csupán a döntés eredménye követi, illetve befolyásolja a közhangulatot, hanem az indokolás is.

Korábban elképzelhetetlen volt, hogy bírósági ítéletek szóbeli indokolásába olyan, az érzelmek felkorbácsolására alkalmas, de az ügy megítélése szempontjából irreleváns részletek kerüljenek bele, mint az, hogy a bűneset a „társadalmat szíven találta”.³⁹ Az is ritkaságszámba ment, hogy az írásbeli indokolásban „hangulatfestő” kifejezések szerepeljenek a higgadt, tárgyilagos és szakszerű jogi megfogalmazások helyett: a Veszprémi Városi Bíróság a Cozma-ügyben nem mindig sértettként és vádlottként, hanem „sportoló”-ként és „roma társaság”-ként emlegette az eset szereplőit;⁴⁰ az olaszliszkai lincselés elsőfokú határozatában pedig szerepel olyan kitétel, hogy az V. r. vádlott „rekedtes, érdes” hangon kiabált.

ÖSSZEGZÉS

Úgy vélem, hogy a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó gyakorlat összefoglalása, elemzése és átfő-

gőbb kontextusba helyezése meggyőzően bizonyítja azt, hogy az ítélezési populizmus létező jelenség a mai Magyarországon,⁴¹ ezért annak értékelése, mélyebb összefüggéseinek feltárása, valamint a kialakulását elősegítő strukturális okok megvilágítása valódi tétellel bír tudományos vállalkozás lesz.

A populizmus jelensége ugyanis sokkal bonyolultabb annál, hogy keletkezését egyetlen okra lehessen visszavezetni, és a jelenség értékelése sem egyértelmű.⁴² A további kutatások gyakorlati haszna az lehet, hogy felmutatja, hol húzódik a határ a társadalmi problémákra érzékeny, következményorientált ítélezés és a pillanatnyi közhangulatot, vagy politikai divatokat elvtelenül kiszolgáló mentalitás között.

JEGYZETEK

1. A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport több színvonalas konferenciát, képzést és beszélgetést szervezett az elmúlt két évben ebben a tárgyban (lásd <http://gyulotellen.hu/aktualitasok?page=1>); A *Fundamentum* folyóirat teljes számot szentelt a témának (2013/4.; <http://fundamentum.hu/aktualis-szam>); továbbá lásd BALOGH Lídia – DINÓK Henriett – PAP András László: A jog által láthatatlan? *Fundamentum*, 2012/4, 91–98.; IVÁNY Borbála: Minősíthetetlen szigorúság, *szuveren.hu*, 2012. július 26. (<http://www.szuveren.hu/jog/minosithetetlen-szigorusag>); JOVÁNOVICS Eszter: A tárgyalóterem fantomja: a rasszista cigány, *ataszjelenti.blog.hu*, 2013. február 20. (http://ataszjelenti.blog.hu/2013/02/20/a_targyalotermek_fantomja_a_rasszista_cigany)
2. A tanulmányban végig a „régí” Btk. (1978. évi IV. tv.) terminológiáját használom, mivel az általam elemzett ítélezési gyakorlatot még teljes egészében ez a törvény alapozta meg.
3. Az Athena Intézet adatbázisában nyilvántartott 132 gyűlölet-bűncselekményből 46 közösség tagja elleni erőszak volt.
4. Lásd BENCZE Máttyás: Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok bizonyítási gyakorlatában, *Belügyi Szemle*, 2011/9, 95–125.
5. Lásd IVÁNY (1. vj.)
6. Erre hívják fel a figyelmet BALOGH et al. (1. vj.) 92.
7. Az attitűd eredetéről lásd TAMÁS Gáspár Miklós: *Törzsi fogalmak I*, Budapest, Atlantisz, 1999, különösen 42–46.
8. Krémer Ferenc előadására utalok, mely a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport, a Magyar Rendészettudományi Társaság és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem közös szervezésében megtartott A gyűlölet-bűncselekmények – elmélet és gyakorlat c. konferencián hangzott el Budapesten 2013. április 19-én.

9. Elsősorban a „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” nevű bűncselekmény előterjesztői indokolása beszédes. Lásd <http://www.parlament.hu/iromany/fulltext/00548txt.htm>
10. „Aki valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjának, a csoporthoz tartozása miatt, súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz.” Ez a tényállás volt az „elődje” a „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” nevű bűncselekménynek, mely később „közösség tagja elleni erőszak”-ra változott.
11. http://index.hu/belfold/2013/09/10/kozosseg_tagja_elleni_eroszak/
12. http://index.hu/belfold/2014/01/20/ciganynak_nezte_lefejelte_eliteltek/
13. http://ciganyvadaszat-per.blog.hu/2011/03/29/ciganyirtas_magyarorszagon_a_valora_valt_olah_action
14. <http://www.galamuscsoport.hu/tartalom/cikk/36904>; <http://tasz.hu/romaprogram/miskolci-itelet-az-ugyesseg-nem-bizonyitotta-magyarelles-inditekot>
15. <http://tasz.hu/romaprogram/masodfokon-rasszistakgardistakra-tamado-sajobabonyi-romak>; http://hvg.hu/itthon/20130930_Meghaltok_magyarok__sulyosbitottak_a_jobb
16. *Tavaszmező utcai ügy*, Pesti Központi Kerületi Bíróság, 27.246/2010/ 83.; Fővárosi Bíróság, 8472/2011/38.; Kúria, 590/2012/18. (Az ügyszámok helyett a továbbiakban – ha van ilyen – az ügyek közkeletű nevére és az eljáró bírósági fórumra fogok utalni, ha ismételten hivatkozok az ítéletre.)
17. <http://ciganyvadaszat-per.blog.hu>; különösen: http://ciganyvadaszat-per.blog.hu/2013/08/07/itelethirdetes_eletfogytiglan
18. *Olaszliszkai ügy*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság, 1535/2007/490.; Debreceni Ítéltábla, 506/2009/89.
19. *Cozma-ügy*, Veszprém Megyei Bíróság, 287/2010/440.; Győri Ítéltábla, 98/2011/76. A Kúria ítélete nem található meg a nyilvános adatbázisban, de a tartalma az újsághírek alapján egyértelműen rekonstruálható, lásd http://nol.hu/belfold/csak_sztojka_jart_rosszabbul
20. http://index.hu/belfold/2013/04/05/eddig_volt_es_nincs_tovabb/; http://www.ma.hu/belfold/184064/Eletfogytiglanra_italtek_P_Laszlot
21. Ivány Borbála ellenkező következtetésre jut. Lásd IVÁNY (1. vj.) Bár ő az elkövetők személyi körülményeire nem tért ki az összehasonlítás során.
22. <http://tasz.hu/romaprogram/masodfokon-rasszistakgardistakra-tamado-sajobabonyi-romak>
23. Ugyanez a nehezen érthető érvelés bukkan fel a kukázásra való felhívással „uszító” Ferencz Norbert ügyében, aki az elsőfokú bíróság álláspontja szerint azért zavarta meg a köznyugalmat, mert vele szemben rendőrök léptek fel. Lásd Pesti Központi Kerületi Bíróság, 36004/2011/4. 6–7.
24. A már hivatkozott „A gyűlölet-bűncselekmények – elmélet és gyakorlat” c. konferencián Bócz Endre, volt Fővárosi Főügyész, hozzászólásában megosztotta személyes tapasztalatát. Elmondása szerint a LB egyik akkori büntető bírója azzal indokolta a faji csoport elleni büntetés miatt emelt vád alapján indult ügyekben követett gyakorlatukat, hogy nem hajlandók közokiratba (az ítéletbe) foglalni azt: Magyarországon létezik rasszizmus.
25. Erről szólt Ligeti Miklós előadása az előző jegyzetben említett konferencián; BALOGH et al. (1. vj.) 95.; JOVÁNOVICS (1. vj.).
26. Lásd BENCZE Mátyás: *Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítélkezésben*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011, 111–112.
27. 1/2005. BPJE sz. jogegységi határozat.
28. *Tavaszmező utcai ügy*, Kúria, 12–13.
29. Uo. 13.
30. <http://tasz.hu/romaprogram/miskolci-itelet-az-ugyesseg-nem-bizonyitotta-magyarelles-inditekot>
31. A 2013 szeptemberében született ítélet még nincs fent az anonim ítéleti adatbázisban, azonban a másodfokú bíróság szóbeli indokolása nagy részletességgel – videofelvétel részletekkel is illusztrálva – került fel a TASZ honlapjára, így valós kép nyerhető az indokolás tartalmáról.
32. *Tavaszmező utcai ügy*, Kúria, 16.
33. *Cozma-ügy*, Győri Ítéltábla, 32. Az olaszliszkai ügyben a minősítés az ítéleti tényállás alapján jogilag indokolt volt. Ebben az ügyben az ítélet elolvasása után inkább a tényállás megállapításának bizonytalansága szembeötlő. Az elsőfokú bíróság maga szögezi le, hogy „mivel a cselekményt követő órákban a helyszín és környezete nem került hermetikusan lezárásra, az ott tartózkodó személyek nem lettek egyenként igazoltatva és elszámoltatva, illetőleg kihallgatva, s az esetleges bűnjелек lefoglalása iránt is csak az esti órákban történtek intézkedések, a büntetőügy felderítése rendkívül elnehezült” (*Olaszliszkai ügy*, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság, 21.). Emellett azt is írja, hogy a bíróság „kénytelen rámutatni arra is, hogy egész egyszerűen lehetetlen volt a bántalmazás konkrét részleteinek személyre szóló lebontása, meghatározása” (125.). Az ítéleti tényállás ezért annyit tartalmaz, hogy a *vádlottak „utóbb már pontosan meg nem határozható sorrendben és módon, egymás tevékenységéről tudva és közösen, bizonyos szakaszosságot mutatva és hullámokban [...] a sértettet [...] bántalmazták.”* (18–19.).
34. A kutatás az Egyenlő esélyek a büntető igazságszolgáltatásban és a büntetés-végrehajtásban? címet viseli, melynek eredményeit egy 2014. március 26-án, Budapesten rendezett konferencián vitatták meg szakértők. A pontos adatokat az egyelőre még nem hivatkozható kézirat tartalmazza.

35. Ennek igen jó összefoglalóját adja Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén, *Élet és Irodalom*, 2012. augusztus 31. (http://www.es.hu/toth_mihaly;egy_buntetojogasz_gondolatai_a_8222;vox_populi8221;_oldalvizen;2012-08-29.html)
36. http://index.hu/belfold/2013/12/03/rezesovat_visszaviszik_a_bortonbe/
37. A részletes ismertetésre lásd Bencze Mátyás: Ítélezés indulatból, *szuveren.hu*, 2010. november 25. (<http://szuveren.hu/vendeglap/bencze-matyas/itelkezes-indulatbol>)
38. Az ügyben elkövetett hibák részletes szakmai elemzése még mindig várat magára. Az általam ismert eddigi legteljesebb bemutatást dr. Kende Péter adta egy nagyközönségnek szóló írásában. Lásd http://www.kende.hu/images/stories/dokumentumok/konyvek/kp_elorzott_igazsag.pdf
39. http://index.hu/belfold/2013/04/05/eddig_volt_es_nincs_tovabb/
40. *Cozma-ügy*, Veszprém Megyei Bíróság, 35, 37 és 45–46. Ki kell azt is emelni, hogy a veszprémi és a pécsi elsőfokú bíróság indokolásbeli kifejezőmódját a másodfok mindkét esetben helyreigazította. Lásd *Cozma-ügy*, Győri Ítéletábrla, 20.; http://www.ma.hu/belfold/184064/Eletfogytiglanra_iteltek_P_Laszlot
41. Annak is vannak jelei, hogy a bírói kar másik része ellenáll a populizmus csábításának. Ilyen példa Darák Péter kúriai elnök válasza Navracsics Tibor azon levélére, melyben a Cozma-ügy kapcsán kifogásolta az ítékezés enyhességét, vagy a Kúria jogegységi határozata a devizahitelek kérdésében, de idesorolom azt a bírói határozatot is, amely az érezhető politikai és társadalmi nyomás ellenére mellőzte az előzetes letartóztatást a 2010-es vörösiszap-katasztrófa vélt felelőseinek ügyében.
42. A nem egyértelmű megítéléshez lásd például David VAN REYBROUCK: *A populizmus védelmében*, ford. Bérczes Tibor, Budapest, Gondolat, 2010.